

Bruin dikkopje

Erynnis tages

Het bruin dikkopje is een uiterst zeldzame standvlinder. Hij leeft in open lage vegetaties van schrale graslanden en kalkgraslanden, en komt nog slechts op twee plaatsen in Zuid-Limburg voor. Hij vliegt tussen begin mei en midden juni, soms is er een tweede generatie in augustus. De rups is groen, na de overwintering bruin, en over de rug loopt een donkere streep; de kop is donkerbruin.

Levenscyclus en gedrag

De belangrijkste waardplant van het bruin dikkopje is gewone rolklaver. Daarnaast worden de eitjes ook wel eens op bont kroonkruid of moerasrolklaver afgezet. Een vrouwtje dat op zoek is naar een geschikte afzetplaats voor de eitjes vliegt laag boven de grond. Meestal legt ze het eitje op een jonge, maar toch forse plant die op een open plek tussen een lage vegetatie of op kale grond groeit. Er wordt één eitje afgezet op de bovenzijde van een blad aan de top van de plant. (FROHAWK 1934, TAX 1989, GUTIÉRREZ ET AL. 1999, 2001).

De jonge rups spint twee of drie bladeren van de waardplant met zijden draden samen en voedt zich daarin met de bovenzijde van het blad. Zodra hij te groot is voor zijn

Kalkgrasland de Vrakelberg (LI).
Limestone grassland on the slopes of the Vrakelberg (prov. of Limburg).

DEZE SOORT IS GESPONSORD DOOR:

Albert Vliegthart, Sonja Vliegthart,
Thamara Hesselink, Roy van Grunsvan,
Maartje Liefing, Antoine van der
Heijden, Jetty Keegstra, Edwin Wieman,
Maartje Oostendorp, Tim Termaat

koker, maakt hij een nieuwe. De volgroeide rups spint enkele bladeren van de waardplant bijeen tot een hibernaculum waarin hij overwintert. In het voorjaar verpopt de rups zich - zonder eerst te eten - in een los gesponnen cocon laag in de vegetatie. (FROHAWK 1934, THOMAS & LEWINGTON 1991, MAES & VAN DYCK 1999).

De eerste vlinders vliegen al eind april. Het aantal individuen op de vliegplaatsen is vrij hoog, circa 4 tot 16 individuen per ha. Vlinders worden slechts zelden nectardrinkend waargenomen. Als ze al bloemen bezoeken, zijn dat laagbloeiende kruiden zoals rolklaver, kruipend zenegroen of slangenkruid. 's Avonds of bij slecht weer rusten ze met de voorvleugels volledig over de achtervleugels heen gevouwen. Mannetjes verschijnen ongeveer een week eerder dan vrouwtjes en zitten soms met diverse individuen bijeen op open plekken tussen de vegetatie. Zij zonnen dan met gespreide vleugels of zuigen vocht op van bijvoorbeeld mest of vochtige aarde. Mannetjes bezetten doorgaans een territorium en wachten tot een vrouwtje langsvliegt. In het voorjaar zitten de mannetjes op de open grond te wachten; in de (warmere) zomers zoeken ze juist hogere uitzichtspunten op zoals (uitgebloeide) bloemhoofdjes. (FROHAWK 1934, EBERT & RENNWALD 1991B, BINK 1992, MAES & VAN DYCK 1999).

Vliegtijd en overwintering

Het bruin dikkopje vliegt in één generatie tussen 6 mei en 10 juni. Soms vliegt een tweede partiële en veel kleinere generatie tussen 26 juli en 31 augustus. In Zuid-Duitsland zijn beide generaties even groot. De uiterste data waarop vlinders zijn gezien, zijn 15 april en 24 september. De soort overwintert als volgroeide rups. (EBERT & RENNWALD 1991B).

Leefgebied

Het bruin dikkopje kan zowel in droge als vochtige graslanden leven, als de vegetatie maar laag en open is. Voorbeelden zijn open schrale kruidenrijke graslanden in heiden of nabij bossen op zand- en kalkgrond. Tegenwoordig is de soort beperkt tot droog en schraal kalkgrasland op zuidhellingen, met een lage, kruidenrijke vegetatie en met hier en daar een kale bodem (VELING & ADAMS 2001).

Mobiliteit, verspreiding en trend

Het bruin dikkopje is een honkvaste vlinder, maar is wel in staat kleine afstanden te overbruggen. Zo is de Sint-Pietersberg hoogstwaarschijnlijk bereikt door zwervende individuen die afkomstig zijn van een populatie op enkele kilometers afstand in België.

De soort komt voor van Ierland tot China en van Midden-Scandinavië en Schotland tot Spanje en Italië. Europa vormt een belangrijk deel van het verspreidingsgebied. In Nederland was het tot omstreeks 1920 een vrij algemene vlinder op veel van de zand-, löss- en kalkgronden. Tussen 1920 en 1930 verdween de soort op veel plaatsen, waarna de stand zich stabiliseerde. Omstreeks 1960 verslechterde de stand opnieuw en de laatste melding buiten het Mergelland dateert van 1973. Vanaf dan wordt de soort alleen nog op de kalkgraslanden van Zuid-Limburg gevonden. Na 1985 is hij nog maar op twee plaatsen gevonden: nabij Eys en nabij Colmont. Beide populaties zijn bijzonder klein en vaak worden niet meer dan 10 vlinders per jaar gezien. Het vermoeden bestaat dat de soort zich recent op de Sint-Pietersberg heeft gevestigd. Op 14 augustus 1998 is daar een zwervend exemplaar gezien en in 2004 zijn er 15 exemplaren aangetroffen. In 2004 zijn er ook twee individuen gezien in Groeve 't Rooth (niet op de kaart). Het bruin dikkopje is op dit moment een uiterst zeldzame standvlinder.

(VAN SWAAY 1995).

De resultaten uit het Landelijk Meetnet Vlinders - het bruin dikkopje komt op twee routes voor - zijn te onzeker om daaruit conclusies te trekken (VAN SWAAY & GROENENDIJK 2005).

Bescherming

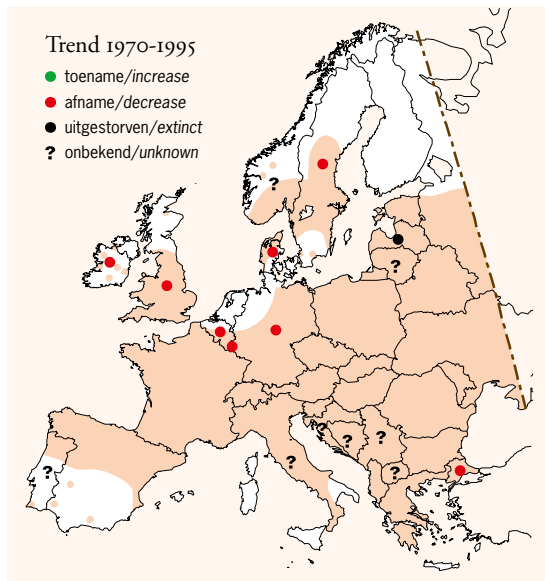
Het bruin dikkopje staat als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst van 1995 en 2006. Op Europese schaal is hij niet bedreigd. Over het algemeen is het voorkomen stabiel, hoewel uit negen van de 36 landen waar de soort voorkomt een achteruitgang wordt gemeld. De soort staat op de Waalse Rode Lijst en in Duitsland staat hij in de categorie 'bijna bedreigd'. In Vlaanderen gold hij als 'verdwenen' op de Rode Lijst, maar recent zijn er weer populaties langs het Albertkanaal. (VERSCHRAEGEN ET AL. 2003).

Er zijn drie oorzaken waarom het bruin dikkopje op zoveel plaatsen is verdwenen:

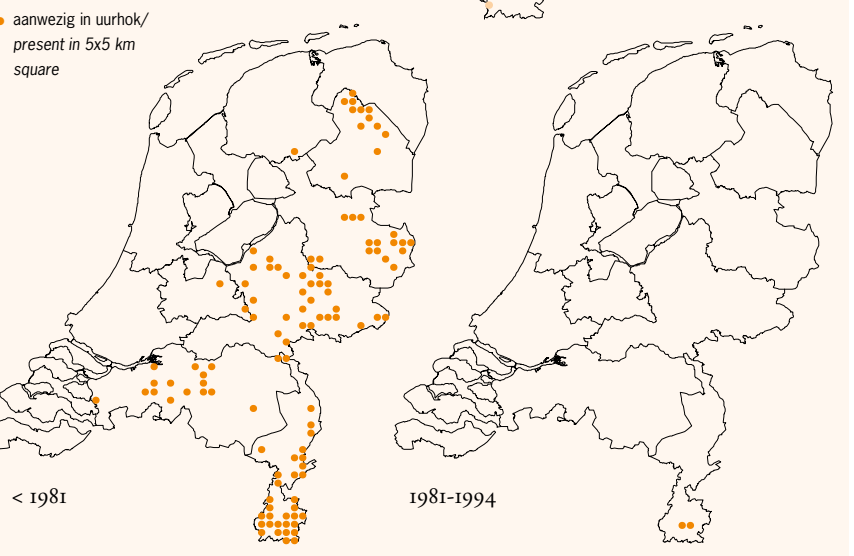
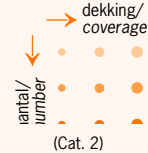
- Door verrijking met meststoffen veruigt de vegetatie in het leefgebied en groeit deze dicht. Omdat open plekjes in de vegetatie nodig zijn om de eitjes af te zetten kan hij op veel plaatsen niet meer leven.

- Er wordt op veel plaatsen te intensief gemaaid. De rupsen zitten overdag in hun koker in de vegetatie, doorgaans boven de maaihoogte. Als een deel van de vegetatie niet blijft overstaan, verdwijnt de vlinder.
- Het leefgebied is op veel plaatsen te klein geworden. Het bruin dikkopje heeft een beperkte mobiliteit. Hierdoor is er weinig of geen uitwisseling met andere populaties mogelijk en verdwijnt hij uiteindelijk op plaatsen waar de populatie te klein is.

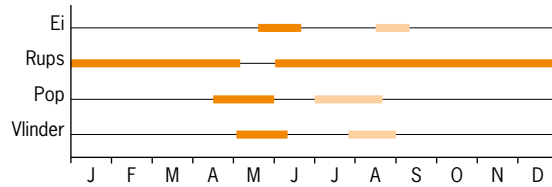
Voor het behoud is het noodzakelijk dat het huidige leefgebied beter wordt beschermd en vergroot. Verdere inspoeling van meststoffen, zoals bij Eys, moet worden voorkomen. Door aankoop van de aangrenzende percelen kan deze verrijking tegen worden gegaan en kan de bestaande populatie groeien. Ook zal een verbinding tussen de twee resterende vliegplaatsen moeten worden gerealiseerd. De huidige vlieg-

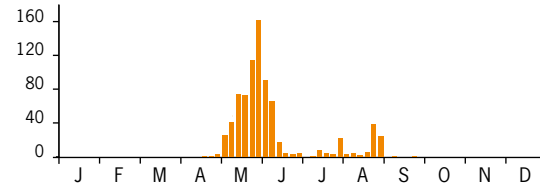
Bruin dikkopje
Erynnis tages

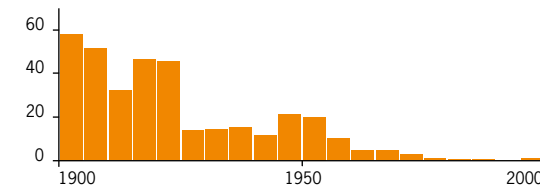
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

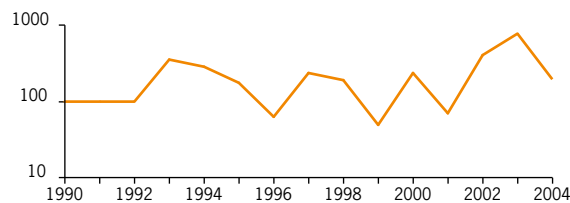
Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

Trend 1992-2004:
Onzeker /Uncertain

plaatsen zijn omgeven door intensief gebruikt agrarisch land, waardoor uitwisseling nauwelijks mogelijk is. In het buitenland bleken stroken kruidenrijke en schrale graslanden als verbindingssbaan gebruikt te worden. Daarnaast is uitbreiding van het areaal kalkgrasland dringend gewenst. Het beheer van deze graslanden moet ten dele gericht zijn op het behouden of laten ontstaan van een open vegetatie-

structuur. Dit kan door jaarlijks te maaien (in de tweede helft van juni en gefaseerd) of door extensieve begrazing (waarbij ten minste 10-25% van de vegetatie in de winter blijft overstaan). (GUTIÉRREZ ET AL. 1999).

Rustend bruin dikkopje.
E. tages resting.

Profiel van het bruin dikkopje

Voedsel rupsen Gewone rolklaver *Lotus corniculatus*.

Voedsel vlinders Drinkt weinig nectar, soms rolklaver *Lotus* sp., kruipend zenegroen *Ajuga reptans* of slangenkruid *Echium vulgare*.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen begin mei en midden juni; soms vliegt er een tweede generatie tussen eind juli en eind augustus.

Duur stadia Ei: 5-21, rups: 230-320, pop: 14-36, vlinder: 8-16, rijpingsduur ei: 4-6 dagen.

Overwinteringsfase Volwassen rups.

Leefgebied Open plaatsen in lage graslanden.

Mobiliteit Honkvast.

Dichtheid Vrij hoog, ca. 4 tot 16 individuen per ha.

Status Uiterst zeldzame standvlinder.

Rode Lijst Ernstig bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten verspreiding Te kleine populaties, vermessing leefgebied, verkeerd maaibeheer.

Verwachting toekomst Zonder specifieke maatregelen zal de soort verdwijnen.

Beschermingsmaatregelen Uitbreiding bestaande vliegplaatsen, voorkomen vermessing huidig leefgebied, aangepast maaibeheer.

Toekomst

Indien er geen concrete maatregelen worden genomen, zal het bruin dikkopje op termijn wellicht verdwijnen.

SUMMARY

Dingy Skipper *Erynnis tages*

At present, *Erynnis tages* is an extremely rare resident that is found in very low numbers on only two, or perhaps three, calcareous grasslands in the south of the province of Limburg. The species usually has one generation a year although there is sometimes a partial second one. It flies from mid-May until mid-June, hibernating as a fully-grown caterpillar. The species is classified as 'critically endangered' on the 2006 Red List. In the past, this was a fairly common species both on calcareous and on nutrient-poor, sandy soils in the south, central and eastern parts of the country. The larval foodplant is normally *Lotus corniculatus*. Many populations became extinct between 1920 and 1930; run-off from neighbouring agricultural land often resulted in eutrophication of nutrient-poor sites. The few remaining populations are isolated, and too small to be sustainable. New habitat is needed in the surroundings.